

Анотація

Ківалов С.В. Перспективи вдосконалення системи кримінальної юстиції та судова реформа. – Стаття.

У статті йдеться про формування нової структури вертикалі кримінальної юстиції у період судової реформи. Робляться висновки про необхідність створення додаткових умов підвищення ефективності діяльності суддів, їх незалежності.

Ключові слова: кримінальна юстиція, судова реформа.

Summary

Serhiy V. Kivalov. Perspectives of system modernization on criminal justice and judicial reform. – Article.

Criminal justice system modernization under the auspices of judicial reform in Ukraine is analyzed here. The author stresses the key elements of judicial reform and possibilities of strengthening criminal law impact in this sphere.

Key words: criminal justice, judicial reform.

УДК 340.701

О.І. Медведько

ЗОВНІШНЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ГЕНЕРАЛЬНОГО ПРОКУРОРА УКРАЇНИ

Генеральний прокурор України відповідно до статті 15 Закону України “Про прокуратуру” має низку управлінських повноважень стосовно підпорядкованих йому органів і посадових осіб прокуратури. У відносинах з іншими державними структурами він наділений або в перспективі може бути наділений повноваженнями, які носять управлінський характер, лише доти, доки відповідні підготовчі кроки здійснюються в апараті Генеральної прокуратури. У подальшому такі відносини набувають характеру організаційних, оскільки Генеральний прокурор України не має щодо їх учасників управлінських повноважень. Ці учасники здійснюють взаємоузгоджені дії, обумовлені метою, завданнями і змістом їх співробітництва.

Зупинимось на окремих із цих повноважень.

На перше місце серед них слід поставити представництво, яке здійснює Генеральний прокурор України. Йдеться не про представництво в цивільно-процесуальному і господарсько-процесуальному розумінні, що теж не виключено, коли він як керівник Генеральної прокуратури захищає її інтереси у відповідних правовідносинах. Маються на увазі випадки, коли Генеральний прокурор представляє прокуратуру України перед усім суспільством і навіть на міжнародному рівні, наприклад у рамках Міжнародної асоціації прокурорів або беручи участь у зустрічах Генеральних прокурорів країн Ради Європи чи Співдружності незалежних держав. У межах України Генеральний прокурор

здійснює представництво у відносинах між прокуратурою та вищими органами держави: Верховною Радою України, Президентом України, Кабінетом Міністрів України, центральними органами виконавчої влади, Верховним судом України тощо, підписуючи від імені прокуратури відповідні документи. У зв'язку з цим слід підкреслити, що представницька діяльність Генерального прокурора носить передусім не церемоніальний, а змістовний характер. У ході двосторонніх і багатосторонніх зустрічей вдається досягти принципових рішень, виробити рекомендації у важливих питаннях співробітництва, у чому автор переконався на власному досвіді.

Представницька роль Генерального прокурора передбачена в законах про прокуратуру деяких пострадянських країн.

Так, відповідно до п. "а" частини 2 статті 27 Закону Молдови "Про прокуратуру" від 25.12.08 "Генеральний прокурор "представляє прокуратуру у відносинах з іншими органами влади, юридичними і фізичними особами в країні і за рубежем" [1].

Закон Азербайджанської Республіки "Про прокуратуру" в редакції від 27 лютого 2009 р. містить норму (пункт "з" частини першої статті 8), у якій передбачено, що Генеральний прокурор "представляє прокуратуру Азербайджанської Республіки" [2].

Міністр юстиції Грузії, у підпорядкуванні якого перебуває Головний прокурор Республіки, "представляє прокуратуру у вищих органах державної влади Грузії, а також при здійсненні відносин з міжнародними організаціями і правоохоронними органами інших держав" (Закон Грузії "Про прокуратуру" від 21.10.08) [3].

Представництво, яке фактично, не будучи прямо закріплено законом, здійснюється Генеральним прокурором України, можна якоюсь мірою порівняти з представницькою роллю Голови Верховного суду України, який відповідно до пункту 15 частини 1 статті 50 Закону України "Про судоустрій України" "представляє Верховний Суд України та систему органів загальної юрисдикції у відносинах з іншими органами державної влади України, органами місцевого самоврядування, а також з судовими органами інших держав та міжнародними організаціями" [4]. Звертає на себе увагу те, що представницькі повноваження Голови Верховного суду України поширюються не лише на цей орган, але й на всю систему судів загальної юрисдикції, хоча вони не перебувають у службовому підпорядкуванні Верховного суду і його Голови, на відміну від органів прокуратури, підпорядкованих Генеральному прокурору України.

Зазначений вид діяльності Генерального прокурора України в майбутньому Законі України "Про прокуратуру" слід викласти в такій редакції: "...представляє Генеральну прокуратуру й всю прокурорську систему України у відносинах з іншими державними органами і органами місцевого самоврядування України, інших держав та з міжнародними організаціями".

Проявом представництва є участь Генерального прокурора України або за його дорученням – заступників Генерального прокурора у пленарних засіданнях Верховної Ради України, засіданнях комітетів і комісій Верховної Ради України, Ради національної безпеки і оборони України (РНБО), з'їздах суддів

України, засіданнях колегій центральних правоохоронних органів тощо з метою інформування цих органів про стан законності й участі в обговоренні питань зміцнення правопорядку. Підпорядковані прокурори, їх заступники відповідно можуть брати участь у засіданнях органів влади регіонального і місцевого рівня (стаття 9 Закону України “Про прокуратуру”).

Норми щодо цієї форми представництва містяться і в законах про прокуратуру деяких пострадянських країн.

Так, Генеральний прокурор Республіки Білорусь і його заступники “мають право у встановленому порядку брати участь у засіданнях Палати представників і Ради Республіки Національних Зборів Республіки Білорусь і створених ними комісій та інших органів (частина 1 статті 10 Закону Республіки Білорусь “Про прокуратуру” від 08.05.07 [5]).

Генеральний прокурор Туркменістану має право брати участь у роботі Халк Масхалати і засіданнях Меджлісу, тобто палат парламенту, Кабінету Міністрів (Закон “Про прокуратуру Туркменістану” від 26.02.92, стаття 7) [6]. Водночас у Вірменії, відповідно до статті 8 Закону “Про прокуратуру” від 01.07.98 [7], передбачено право Генерального прокурора брати участь лише в засіданнях Уряду Республіки Вірменія.

Своєрідною є діяльність Генерального прокурора України (і ще двох представників від прокуратури) у складі Вищої ради юстиції (ВРЮ). Ця своєрідність виявляється в тому, що, по-перше, Генеральний прокурор є членом ВРЮ за посадою і не може делегувати цього права своєму заступнику, навіть тимчасово; по-друге, як член ВРЮ він має такі самі права й обов’язки, як і всі інші члени ради; по-третє, він бере участь у вирішенні питань, пов’язаних з діяльністю ВРЮ як органу, відповідального за формування високопрофесійного суддівського корпусу (стаття 1 Закону України “Про Вищу Раду юстиції” [8]). Особливістю його правового статусу як члена ВРЮ є те, що лише Генеральний прокурор України може звернутися до ВРЮ з пропозицією розглянути питання щодо несумісності діяльності прокурора із займаною посадою (стаття 34 зазначеного Закону). Більш точним у цій ситуації був би такий вираз: “...з пропозицією... встановити факт порушення вимог закону щодо несумісності посади прокурора з іншими видами діяльності”.

Проте, на наш погляд, такі питання було б доцільніше вирішувати значно простіше. Адже зверненню Генерального прокурора до ВРЮ має передувати службова перевірка. Встановлений нею факт порушення вимог закону щодо несумісності цілком можна розглядати як порушення службової дисципліни і навіть порушення присяги, а значить, – і для вжиття заходів дисциплінарного впливу, аж до найсуворіших. То навіщо ставити питання про визнання цього факту ще й перед ВРЮ? Тим більше що зацікавлена особа може оскаржити наказ про накладення на неї дисциплінарного стягнення знову ж таки до Вищої ради юстиції. Втім, щоб відмовитися від цього порядку, потрібні зміни до статті 131 Конституції України.

Організаційним повноваженням Генерального прокурора України є його участь у засіданнях Пленуму Верховного суду України (частина 3 статті 54)

і пленумів інших спеціалізованих судів (у роботі останніх – лише при розгляді питань про роз'яснення судам з приводу застосування законодавства) – частина 44 зазначеного Закону. Не будучи членом Пленуму, Генеральний прокурор не має права вирішального голосу, проте, зрозуміло, може брати участь в обговоренні питань забезпечення правопорядку, діяльності судів і прокуратури, зокрема участі прокурорів у різних видах судочинства.

Аналогічні або близькі за змістом норми передбачені законами про прокуратуру деяких пострадянських країн.

Так, у частині 3 статті 10 Закону Азербайджану передбачено, що “Генеральний прокурор бере участь у засіданнях Пленуму Верховного Суду Азербайджанської Республіки, у встановлених законом випадках і порядку подає протест для розгляду справ у додатковому касаційному порядку”. Остання фраза пов'язана з особливостями процесуального законодавства цієї країни у порівнянні із законодавством України, де Пленум Верховного суду не розглядає жодних судових справ.

Змістовнішим у цьому плані є положення Закону про прокуратуру Білорусі та Узбекистану.

Генеральний прокурор Білорусі, як і його заступники, мають право брати участь у засіданнях не лише Пленуму, але й президії Верховного і Вищого господарського судів Республіки Білорусь (частина 1 статті 11), вносити на їх розгляд пропозиції про надання судам роз'яснень з питань застосування законодавства, що виникають при розгляді справ і виконанні судових постанов (частина 2 статті 13 Закону про прокуратуру).

Відповідно до пункту 3 частини 1 статті 12 Закону Узбекистану “Генеральний прокурор Республіки Узбекистан... бере участь у засіданнях Пленуму Верховного Суду Республіки Узбекистан, висловлює свою думку у справах, що розглядаються, і пропозиції про надання Пленумом роз'яснень з питань застосування законодавства”. Аналогічно сформульовано пункт 4, де йдеться про участь Генерального прокурора у засіданнях Пленуму Вищого господарського суду [9].

Звертає на себе увагу відмінність щодо підстав участі Генерального прокурора України в засіданнях пленумів Верховного і вищих спеціалізованих судів України. У першому разі Генеральний прокурор, як і Голова Вищої ради юстиції та Міністр юстиції України, бере участь у всіх його засіданнях (частина 3 статті 55), а в другому – Генеральний прокурор, як і Міністр юстиції, бере участь у засіданнях Пленуму лише при розгляді питань про роз'яснення законодавства. При цьому мається на увазі обов'язковість участі цих осіб. Проте, оскільки вони наділені лише правом дорадчого голосу, то, очевидно, можна було б передбачити в законодавстві можливість участі в засіданнях пленумів заступників Генерального прокурора України з урахуванням обсягу їхньої компетенції.

З урахуванням зарубіжного досвіду варто сформулювати спеціальну статтю Закону України “Про прокуратуру” в такій редакції:

“Участь Генерального прокурора України в роботі Пленуму Верховного суду України і пленумів вищих спеціалізованих судів.

Генеральний прокурор України (його заступник):

- вносять до Пленуму Верховного суду України і пленумів вищих спеціалізованих судів пропозиції щодо надання роз'яснень судам про застосування законодавства, які підлягають розгляду на їхніх засіданнях;
- бере участь у засіданнях Пленуму Верховного суду України, незалежно від порядку денного, у засіданнях пленумів вищих спеціалізованих судів – при розгляді питань щодо надання роз'яснень судам про застосування законодавства; в обговоренні відповідних питань з правом дорадчого голосу”.

Проблемним на сьогодні залишається питання щодо форм участі Генерального прокурора України у вдосконаленні чинного законодавства.

Відповідно до частини 2 статті 5 Закону України “Про прокуратуру”, у первинній редакції на прокуратуру було покладено участь у розробці органами державної влади заходів запобігання злочинам та іншим правопорушенням, у роботі з вдосконалення і роз'яснення законодавства. Проте згодом ця норма була виключена із закону. При цьому участь у профілактичній діяльності продовжує здійснюватися прокуратурою в процесі координації діяльності правоохоронних органів з боротьби зі злочинністю і реалізації деяких наглядових функцій. Роз'ясненню законодавства певним чином сприяє оприлюднення в умовах гласності інформації щодо діяльності прокуратури зі зміцнення правопорядку.

Складніше визначитись щодо участі прокуратури у вдосконаленні законодавства з урахуванням того, що офіційні пропозиції про прийняття законодавчих актів і внесення до них змін та доповнень можуть виходити лише від Генерального прокурора України. Ця проблема має свою історію.

Статтею 9 Положення про прокурорський нагляд у СРСР 1955 року було передбачено, що “Генеральний прокурор СРСР може увійти до Президії Верховної Ради СРСР з поданням щодо питань, що підлягають вирішенню в законодавчому порядку, або таких, що потребують тлумачення закону в порядку пункту “а” статті 49 Конституції СРСР”. Перша частина цього речення по суті становила собою закріплення права законодавчої ініціативи.

Статтею 9 Союзного Закону про прокуратуру 1979 року Генеральному прокурору СРСР було надано право законодавчої ініціативи у Верховній Раді СРСР. Відповідно прокурори союзних республік мали право законодавчої ініціативи у відповідних органах влади союзних республік. Щоправда, реального значення це не мало, оскільки в тодішніх умовах процеси законотворчості як на союзному, так і на республіканському рівнях були суворо регламентовані партійними інстанціями.

Чинна Конституція України (частина 1 статті 93) вкрай обмежила перелік суб'єктів законодавчої ініціативи. Право безпосереднього внесення законопроектів мають лише Президент України, народні депутати України (групи депутатів і окремі депутати) та Кабінет Міністрів України. Водночас цього права позбавлені як Верховний суд України, так і Генеральний прокурор України.

Відсутнє право безпосередньої законодавчої ініціативи й у Генеральних прокурорів інших пострадянських республік. Натомість в окремих країнах у законодавстві закріплені певні “сурогати” цього права. Йдеться про можливість

для Генерального прокурора звернутися, так би мовити, з проектом законопроекту до того чи іншого суб'єкта законодавчої ініціативи.

Так, відповідно до статті 9 Федерального закону Російської Федерації “Про прокуратуру Російської Федерації” [10], передбачено, що “прокурор, при встановленні в ході здійснення своїх повноважень необхідності вдосконалення чинних нормативних актів, має право вносити до законодавчих органів і органів, які мають право законодавчої ініціативи відповідного і нижчестоящих рівнів, пропозиції, а не законопроекти про зміну, доповнення і скасування або про прийняття законів та інших нормативних актів”. Зі змісту цієї статті є очевидним, що таким правом наділені не лише Генеральний прокурор, але й прокурори суб'єктів Федерації з урахуванням особливостей державного устрою Росії, яка є єдиною серед усіх колишніх союзних республік федеративною державою.

Частиною 13 Закону Білорусі передбачено, що “Генеральний прокурор Республіки Білорусь, його заступники, нижчестоящі прокурори територіальних і спеціалізованих прокуратур та їх заступники мають право, у встановленому порядку і в межах своєї компетенції, направляти пропозиції до нормотворчого органу (посадової особи) про прийняття (видання), зміну, доповнення, тлумачення або визнання такими, що втратили силу, нормативних актів”. У даному разі йдеться про правотворчу ініціативу в широкому розумінні, а не лише про законодавчу ініціативу, чим і пояснюється надання права ініціювати видання і зміни нормативних актів не лише Генеральному прокурору, а й підпорядкованим прокурорам.

Керівництво Генеральної прокуратури України підтримує участь у правотворчих ініціативах всіх працівників прокуратури, хоча і з урахуванням принципу централізації. Галузевим наказом Генерального прокурора від 22 квітня 2004 року [11] передбачено, що пропозиції прокурорів з відповідним обґрунтуванням і наданням конкретних проектів нормативних актів надсилаються до Генеральної прокуратури України для визначення їх актуальності й можливого використання в правотворчій діяльності. Провідним підрозділом у цій діяльності є відділ правового забезпечення Генеральної прокуратури України.

Будь-який прокурор, посилаючись на власний досвід і знання, особливо якщо він прагне здобути або здобув науковий ступінь, має право брати участь в обговоренні актуальних питань законотворчості в монографічних роботах і на сторінках правової періодики. Проте самостійне внесення ним пропозицій з цього приводу суб'єктам законодавчої ініціативи, очевидно, суперечило б принципу централізації прокурорської системи. Обговорення тих чи інших варіантів вирішення проблем удосконалення законодавства має відбуватися в межах колективів прокуратур, науково-практичних конференцій тощо. У майбутньому для вирішення відповідних рекомендацій можна було б використовувати всеукраїнську конференцію працівників прокуратури.

Персональну відповідальність за своєчасність і якість здійснення правового аналізу проектів законів та інших нормативно-правових актів покладено на керівників структурних підрозділів Генеральної прокуратури України. Підготовка проектів законодавчих актів, які розробляються з ініціативи

Генеральної прокуратури України, здійснюється відділом правового забезпечення з урахуванням пропозицій відповідних структурних підрозділів та підпорядкованих прокуратур. Для підготовки особливо важливих і складних за змістом проектів нормативно-правових актів створюються робочі групи на чолі із заступниками Генерального прокурора України із включенням до їх складу кваліфікованих працівників управлінь, відділів, фахівців Національної академії прокуратури України. Очевидно, слід практикувати включення до цих груп також працівників наукових установ і юридичних ВНЗ, які здійснюють науковий пошук у сфері діяльності прокуратури.

Проте потрібно визнати, що закріплення за Генеральним прокурором України права брати участь у законотворчій діяльності, без надання йому права законодавчої ініціативи, навряд чи допоможе йому домагатися практичної реалізації тих чи інших законотворчих ініціатив. У цьому разі він фактично опиняється в такій самій ситуації, як і керівники інших загальнодержавних органів влади, і навіть пересічні громадяни, і змушений звертатися з відповідними законопроектами до окремих народних депутатів України або груп депутатів, серед яких є і колишні працівники прокуратури досить високого рівня. Проте будь-яке “протежування” в цих питаннях, нехай і з найкращими намірами, не найліпшим чином відбивається на незалежності Генерального прокурора. До того ж дезорганізація і навіть хаос у законотворчій діяльності парламенту створює додаткові труднощі для розгляду відповідних законодавчих пропозицій.

Розуміючи складність позитивного вирішення питання про надання Генеральному прокурору права законодавчої ініціативи, передусім через потребу внесення змін до Основного Закону, вважаємо, що ця проблема і надалі має залишатися на порядку денному, у тому числі перед юристами-науковцями.

Навряд чи можна вважати остаточною сучасний стан взаємовідносин між Генеральним прокурором України та Конституційним Судом України. На жаль, у цих питаннях знову ж таки “спрацювала” тенденція до обмеження компетенції Генерального прокурора України щодо підстав його звернення до Конституційного Суду.

Законом України “Про Конституційний Суд України”, прийнятим 3 червня 1992 року [12] (втратив чинність), було передбачено, що Генеральний прокурор України, поряд з деякими іншими вищими керівниками, зокрема Головою Верховного суду України і Головою Вищого арбітражного суду України, міг звертатися до Суду з усіх питань, що становили компетенцію останнього (ст. 15 зазначеного Закону). Чинний же Закон обмежив це право лише конституційним зверненням Генерального прокурора з приводу офіційного тлумачення Конституції та законів України, і то лише з метою забезпечення реалізації чи захисту конституційних прав та свобод людини і громадянина, а також прав юридичної особи (частина 1 статті 42 чинного Закону).

На ненормальність такого становища зверталася увага як в Україні [13, с. 101], так і в Росії, де компетенція Конституційного Суду також не поширюється в цій частині на прокуратуру [14, с. 35; 15, с. 20]. І справді, хто, як не прокурор, може своєчасно виявити відхилення від закону в діяльності органів влади, на яких

поширюється компетенція Конституційного Суду, та ініціювати їх усунення? Втім для вирішення цієї проблеми потрібно також внести доповнення до статті 149 Конституції України. При цьому варто зауважити, що право звернення до Конституційного Суду закріплено за Генеральним прокурором у деяких країнах СНД.

Так, відповідно до статті 21 Закону Молдови, “Генеральний прокурор має право звернутися до Конституційного Суду із запитом про конституційність законів, указів Президента Республіки Молдова, постанов і ордонансів уряду”.

Генеральний прокурор Киргизстану має право звернутися до Конституційного Суду Киргизької Республіки з питань невідповідності Конституції Киргизької Республіки законів, які порушують права і свободи людини і громадянина. Право на звернення із запитом до Конституційного Суду передбачено статтею 130 Конституції Азербайджану і частиною 3 статті 10 Закону Азербайджану “Про прокуратуру”.

Відповідно до частини 3 статті 18 Закону “Про Конституційний Суд України” 1992 року, у засіданні КС мали право брати участь керівники держави і вищих органів державної влади, у тому числі Голови Верховного та Вищого арбітражного судів, Генеральний прокурор, Міністр юстиції України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. Чинний закон відповідної норми не містить. Проте зазначені особи, у тому числі й Генеральний прокурор України, могли б, залежно від характеру справи, висловлювати міркування щодо обґрунтованості конституційних подань і конституційних звернень і таким чином сприяти внесенню обґрунтованих і зважених рішень.

Література

1. Закон Республіки Молдова “О прокуратуре” от 25 декабря 2008г. / Мониторул Офичиал, №55-56 от 17.03.08.
2. Закон Азербайджанской Республики “О прокуратуре” от 7 декабря 1999 г. // Азербайджан. – 1999. – №299.
3. Закон Грузии “О прокуратуре” от 21 октября 2008 г. / Сакартвелос саканоимдебломацне. – 2008. – №27. – С. 170.
4. Відомості Верховної Ради України. – 2002. – №17-18. – Ст. 180.
5. Закон Республики Беларусь “О прокуратуре Республики Беларусь” // Национальный реестр правовых актов Республики Беларусь. – 2009. – №16. – 2/1559 “Н1090007”.
6. Закон Туркменистана “О прокуратуре Туркменистана” от 26 июня 1992 г. // Веб-сайт Генеральной прокуратуры Туркменистана.
7. Закон Республики Армения “О прокуратуре” от 26 июня 1992 г. / Веб-сайт Генеральной прокуратуры Республики Армения.
8. Відомості Верховної Ради України. – 1998. – №25. – Ст.46.
9. Закон Республики Узбекистан “О прокуратуре” (новая редакция) от 29.08.01. // Веб-сайт Генеральной прокуратуры Республики Узбекистан.
10. [http://genprok.gou.rn.\(dokuments/legal-base\) dokument-2 print](http://genprok.gou.rn.(dokuments/legal-base) dokument-2 print).
11. Наказ Генерального прокурора України від 2 квітня 2004 р. “Про організацію роботи з питань правового забезпечення в органах прокуратури” – К.: Ген. прокуратура України. – 2004. – С. 2.
12. Відомості Верховної Ради України. – 1993. – №15. – Ст. 133.
13. Косюта М.В. Прокуратура України в умовах демократичного суспільства. – О.: Юрид. л-ра, 2002. – 386 с.
14. Научная информация по вопросам борьбы с преступностью. – М.: ВНИИ проблем укрепления законности и правопорядка, 1992. – Вып. 136. – 98 с.

15. Викторов И.С. К вопросу о теории законности в РФ. Некоторые рассуждения // Укрепление законности в экономике, социальной сфере и административной деятельности средствами прокурорского надзора. – М., 2000. – С. 3.

Анотація

Медведько О.І. Зовнішня організаційно-управлінська діяльність Генерального прокурора України. – Стаття.

У статті висвітлюються та аналізуються проблемні питання правового статусу Генерального прокурора України. Порівнюються положення законодавства України, Росії, Молдови, Азербайджану та ін. з приводу визначення організаційно-управлінських повноважень Генерального прокурора.

Ключові слова: Генеральний прокурор, правовий статус.

Summary

Medvedko O.I. External organizationally and administrative activity of the General Prosecutor of Ukraine. – Article.

In this article the author discovered the problem of a legal status of the General prosecutor of Ukraine. It was compared the positions of legislation concerning with definition of organizational-administrative powers of the General prosecutor in Ukraine, Russia, Moldova, Azerbaijan, etc.

Key words: Prosecutor General, legal status.

УДК 343.3/7.01

Н.И. Панов

ПРОБЛЕМЫ ТОЧНОСТИ НОРМ ОСОБЕННОЙ ЧАСТИ УГОЛОВНОГО ПРАВА И СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ЗАКОНОДАТЕЛЬНОЙ ТЕХНИКИ

Нормы Особенной части уголовного права представляют собой установленные государством в Уголовном кодексе и запрещённые под угрозой наказания строго определённые виды (типы) общественно опасного поведения (деяний) субъекта преступления, изложенные в обобщённом виде. В большинстве случаев эти нормы (с учётом их содержания) являются нормами-запретами активного общественно опасного поведения (действий) индивидуально неопределённого круга лиц. Некоторые из них являются нормами-предписаниями, которые обязывают к соответствующим активным действиям, невыполнение которых (бездействие) влечёт (при наличии необходимых условий) уголовную ответственность. Структура нормы уголовного права – гипотеза (её функции выполняют ряд норм Общей части), диспозиция и санкция – по общему правилу позволяет достаточно чётко и однозначно законодательно решать вопрос о признании конкретных общественно опасных деяний преступными и наказуемыми. Уголовный закон и содержащиеся в нём правовые нормы с учётом их особенностей адресованы, во-первых, гражданам (лицам физическим), которые обязаны неукоснительно соблюдать закреплённые в них запреты и предписания.